

Různé pohledy na každodennost: příklad Kyrgyzstánu

Kateřina Kohoutová, Iva Nádvořníková

Abstract

The primary purpose of this report is to describe the territory of today's Kyrgyzstan from two sides (Russian and Anglo-American), thus, the cultural clash of the East and West. This topic is presented on the example of the day-to-day life. Using everydayness for outlining the situation allows greater transparency in differences between these two cultures. How can one ordinary day in the life of an average Kyrgyz change if it is seen from another country, block or ideology point of view? It is possible to look at one country, its traditions and customs from two different points of view and often result in completely different conclusions. Attempt to objectively describe the situation is often affected by ideologies, time, and by experiences and nature of the scientist or traveller. Precisely these aspects that have influenced perceptions of day-to-day life are taken into consideration and explained in more detail. The emphasis is put in particular on factors such as cultural background of the observer, his ideology, a religion and finally, on his personal relation to a given territory. This article aims to clarify the differences in evaluation of everyday life in Kyrgyzstan in terms of East and West, would like to show how to result in different interpretations with respect to the one who presents the opinion. How do people today live in Kyrgyzstan, has their daily life changed radically after the collapse of the Soviet Union and after gaining independence? How is the country and its people viewed from the perspective of travellers and foreign media, and how do the Kyrgyz perceive themselves?

Keywords

Everydayness, Kyrgyzstan, ideology, anthropological research, transformation of Central Asia.

Úvod

Kyrgyzstán je vnitrozemský stát v samém centru Střední Asie. Nejdelší hranice sdílí na severu s Kazachstánem a na jihovýchodě s Čínou, zbytek území sousedí na západě s Uzbekistánem a na jihozápadě s Tádžikistánem. V zemi o rozloze 198 500 km² žije na 5,5 milionu lidí (2012)¹. Hlavním městem je severně položený Biškek, dříve nazýván Frunze (či Pišpek). Od roku 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz, je Kyrgyzstán parlamentní republikou. Dvacet let po získání nezávislosti je ale ruština stále používaná jako *lingua franca* a funguje, vedle kyrgyzštiny, jako druhý oficiální jazyk státu. Rusové tvoří třetí největší menšinu v zemi, na druhém místě jsou sousední Uzbeki.²

¹ Nacional'nyj Statističeskij Komitět Kyrgyzskoj Respubliki. (Национальный Статистический Комитет Кыргызской Республики) [online]. 2012 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <<http://www.stat.kg/stat.files/din.files/census/5010003.pdf>>.

² Nacional'nyj Statističeskij Komitět Kyrgyzskoj Respubliki. c. d.

Obrázek 1. Mapa Kyrgyzstánu

Zdroj: http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth/kyrgyzstan_pol_05.jpg

Kyrgyzstán v dnešní době budí zájem Ruska, Spojených států Amerických i Číny. Díky geografické pozici země je Američany využíván jako přestupní bod do Afghánistánu. Rusko se svého vlivu nikdy nevzdalo a sousedící Čína o Kyrgyzstán už také projevila svůj zájem. *Kyrgyzové jsou rozpolčení, sami neví, na čí stranu se přiklonit, Američané, Rusové, Čína?* říká studentka Begimai, která jako dobrovolník spoluorganizuje projekty neziskové organizace *Fond za mezinárodní toleranci* v jižním Kyrgyzstánu.

Pohledy na každodennost v historických etapách

Každodennost je různě definována v závislosti na oboru studia, ke kterému se vztahuje. V běžném pojetí je však tento pojem vnímán jako souhrn situací a činností, které člověk vykonává ve svém obvyklém prostředí. Každodenními úkony se opakují, stávají se rutinními, jsou automatické, kolektivně srozumitelné a často prováděné nevědomě. Každodenní život je pokládán za samozřejmost, je tvořen tradicemi, zvyky, morálkou, stravováním, prací, socializací, volným časem, rodinným životem, plněním každodenních rolí apod. Opakem každodennosti je krizová situace, která běžný život nějak naruší. Ve slovníku sociologických pojmů Jan Jandourek uvádí: *Ve světě každodennosti platí velmi často nepsané normy, je užíván běžný jazyk a zdravý rozum (common sense), dění je samozřejmé, prostředí zakoušeno*

*jako důvěrné.*³ S pojmem každodennosti se začalo operovat v sociologii začátkem dvacátého století a je spojováno se jmény významných sociologů, jako byl Alfred Schütz (1899–1959) a Edmund Husserl (1859–1938).

Povědomí o tom, jaká každodennost v okolním světě funguje, získává většinová společnost, která se do některých vzdálených oblastí nikdy nepodívá, četbou cestopisné literatury a vlivem médií. Následující kapitola má za cíl přiblížit pohledy dvou odlišných kultur v pomyslných kategoriích *východu* a *západu*, a srovnání toho, jak se psalo v dané historické etapě o životě v Kyrgyzstánu. Čím byl názor vybraných pozorovatelů formován a jak se může stejná realita lišit, je-li zachycena pohledem příslušníka jiného státu či kulturního zázemí? Hrají nějakou roli ideologie, doba, zkušenosti a povaha vědce/cestovatele? A může být studium takových dat dnes k něčemu užitečné?

Předsovětské období (1880–1917)

Současný silný vliv Ruska v Kyrgyzstánu má své kořeny již hluboko v historii. Pohled na územní a politické uspořádání Střední Asie se průběhu posledních sta let radikálně změnil. To, co dnes vidíme jako pět samostatných států Střední Asie, bylo před sovětským dělením samosprávné území postavené na vládě klanů a rodů (počátkem 19. století spadala jižní část dnešního Kyrgyzstánu pod *Kokandský chanát*). Před SSSR by se nikdo primárně neoznačil za Kyrgyze či Uzbeka, zařadil by se pravděpodobněji mezi zástupce některého z mnoha klanů, či podle příslušnosti k danému regionu. Přestože se sovětské autority pokusily o rozdělení území do jednotných *národních* států (tyto hranice přetrvaly dodnes), zůstal středoasijský region etnicky velmi různorodý.

V osmnáctém a devatenáctém století nebylo mnoho Evropanů, kteří by se vydávali do míst na mapě obvykle označených *hic sunt leones*⁴; byla to záležitost jen několika málo jedinců. Až koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století dobrodruhů a cestovatelů přibývalo. Do Střední Asie mířili z různých důvodů – misie, obchod, etnografické a geografické výzkumy a expedice. Jednalo se převážně o zástupce ruského impéria, které mělo o Centrální Asii stále se zvyšující zájem.

Jedním z prvních ruských průkopníků byl Petr Petrovič Semenov (Semjonov) (1827–1914), voják, vystudovaný fyzik a matematik, který se mimo jiné věnoval botanice, geologii a geografii. Přestože bylo jeho zkoumání zaměřeno hlavně na přírodní podmínky *Nebeského*

³ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 258 s. ISBN 978-802-4736-792.

⁴ Zde žijí lvi.

*pohoří*⁵ a jezera *Issyk-Kul*⁶, vedlejším produktem jeho výzkumů byly i postřehy o životě a kultuře místních lidí té doby. Ve své knize *Putěšestvija v Ťan-šan: 1856–1857* (1948) se zmiňuje i o každodenních činnostech Kyrgyzů od těch nejzákladnějších až po konkrétní situace, jakou byl např. spor mezi dvěma kyrgyzskými rody, který vznikl při uzavírání sňatku jejich dvou potomků.⁷ Za své zásluhy si vysloužil přízvisko *Ťanšanský*.

V Semjonovových stopách se pak vydal Nikolaj Michajlovič Prževalskij (1839–1888), který zmapoval velké množství do té doby neznámého území, hlavně v oblastech Sibiře a Vnitřní Asie (jak se jí tehdy říkalo), převážně v oblastech dnešní Číny a Mongolska. Na život v Kyrgyzstánu se ve svých poznámkách příliš nezaměřuje, přestože jím na svých cestách projížděl. Jeho cílem bylo navštívit Lhasu, tajemné hlavní město Tibetu, nikdy se tam však nedostal. Pátá výprava se mu stala osudným, když po cestě do Karakolu, podél pobřeží Issyk-Kulu, vypil zkaženou vodu, onemocněl tyfem a zemřel.⁸ V Karakolu je mu věnováno rozsáhlé muzeum a ne jeden památník.

Nikolaj Alexandrovič Severcov (1827–1885) patří také mezi objevitele, kteří v první řadě usilovali o zmapování neprobádaných částí Vnitřní Asie (byl první Evropanem, který navštívil a probádal střední pásmo pohoří Pamír), ale druhotně zaznamenal také cenné etnografické údaje. Popisuje například postavení ženy u Kyrgyzů a dělbu práce; *Kyrgyzky jsou velice rázné. Doma jsou paní celého příbytku – jurty.... Jen při slavnostech vypadá žena jako zcela podřízená svému muži, ani s ním nejí, (...) jako hospodyně musí nejprve pohostit hosty. Jinak při všedních příležitostech tato práce nezřídka připadne muži. ... v jurtě je hospodář málomluvný a ona rázná a samostatná. Při napadení aulu⁹ muži popadnou zbraně a běží ke stádu. Ženy zůstávají na místě a brání se. Všimá si také způsobů zimování kyrgyzských pastevců i ve vysokých nadmořských výškách. Říká, že pastevci používají na zátop *kizjak*, sušený ovčí trus a při stavení příbytků využívají reliéfu krajiny ve svůj prospěch... *skrytá místa se pro přezimování Kyrgyzům líbí, jednak proto, že jsou dobře chráněni před větrem, ale také že horští Karakргызové velice rádi své auly skrývají.*¹⁰*

⁵ Známé pod čínským jménem Ťan šan.

⁶ V překladu Teplé jezero, leží v severovýchodním cípu dnešního Kyrgyzstánu, 668 m hluboké, v nadmořské výšce 1608 m, o rozloze 6236 m².

⁷ SEMENOV-Ťanšanskij, Petr Petrovič, Colin THOMAS, Liudmila GILMOUR a Marcus WHEELER. *Travels in the Tian'-Shan': 1856–1857*. London: Hakluyt Society, 1998, xliii, 269 p., [20] p. of plates. ISBN 09-041-8060-3. In KOKAISL, P. et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008, 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8.

⁸ MITCHELL, Laurence. By the Shores of Issyk-Kul. *Russian Life*. 2010, roč. 53, č. 5, s. 34–40. ISSN 1066-999X.

⁹ Skupina či vesnice.

¹⁰ SEVERCOV, N. A. *Putěšestvija po Turkestanskomu kraju*. Moskva, 1947. In KOKAISL, P. et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008, 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8.

Do dalekých končin Střední Asie se však vydali i cestovatelé z jiných zemí, než je Rusko. Příkladem může být anglický cestovatel a duchovní Henry Lansdell (1841–1919), který procestoval Rusko, Střední Asii a Sibiř s cílem distribuce biblických textů. Jeho zápisky z cest, které publikoval v knihách *Through Siberia* (1882) a *Russian Central Asia* (1885) byly v Anglii velmi populární a první ze zmíněných se dočkala i překladu do němčiny, dánštiny a švédštiny.¹¹

Hlavně jeho druhá kniha, v níž popisuje civilizace Střední Asie z pohledu cestovatele a misionáře (zmiňuje rozdání více než 100 000 výtisků Bible), je významná z hlediska poznatků o každodenním životě. Autorův předvýzkum vycházel z publikací převážně ruských kolegů, kolem roku 1885 se pouze některým západoevropanům podařilo dostat tak daleko na území Ruské Asie (jak byla tehdy označována). Na svou cestu získává svolení od cara a k dispozici má pomoc místních zástupců Ruské říše. Sám Lansdell ruštinu neovládal, domluva s asijskými etniky mnohdy probíhala i přes dva tlumočníky.

Kyrgyzy cestovatel popisuje jako divoké nomády, kteří jsou prostí, přesto velmi čestní a odvážní. Od okolních kmenů se liší tím, že při vidině zisku se umí změnit na obyčejné zloděje a dokážou být velice pomstychtiví. Zabývá se také jejich životním stylem a tradicemi, které si převážně uchovali až do dnešních dnů. Všimá si nápoje kumysu a věnuje se popisu tradičního kultu pohostinství, který platí v Kyrgyzstánu dodnes. Zmiňuje se o existenci polygynie, ale dodává, že běžný Kyrgyz nedisponuje finančními prostředky (nebo jejich ekvivalentem v podobě dobytka a zvířat), aby mohl uživit více než jednu ženu (movitější jedinci měli manželek i pět). Jako typická obydlí zmiňuje jurty, jejichž použití a stěhování se od dnešní doby převážně neliší. Kyrgyzové také migrovali se stády několikrát do roka, podle ročního období.

Podle Lansdella je kyrgyzský národ rozdělen do dvou skupin – bohatší, kteří se usídlují v okolí měst a pracují jako pomocná síla v ruských továrnách a dolech a chudší, působící převážně v zemědělství. V otázce náboženství jsou všichni Kirgizové považováni za muslimy (podpoření silným vlivem starobylého Samarkandu a Buchary), ačkoliv se podle Lansdella v oblasti vyskytuje i spojení tradičních náboženství (animismu) s prvky křesťanství.

Postavení ženy je podle Lansdella složitější než u muže. Role mužů, tradičních lovců, se postupně změnila, ale na dělbu práce v rodině to vliv nemělo. Pouze ženy obdržely navíc povinnosti nové spolu se starostí o celou domácnost. Lansdellův vztah k Rusům je velice kladný. Na dotaz kyrgyzského stařešiny při posezení v jurtě odpovídá, že Angličané a Rusové jsou blízcí přátelé. Svě ruské průvodce popisuje jako charakterní a ochotné osoby. Vždy se

¹¹ WASHINGTON MOON, George. *Men And Women Of The Time Part Two*. dotisk. U.S.: Kessinger Publishing, 2005. ISBN 1417972564.

mu od nich dostává ochotné pomoci a nepozoruje žádná negativa ani v jejich vztahu s Kyrgyzy, či jinými etniky v okolí.¹²

Dalším cestovatelem, který v předsovětské době publikoval své poznatky z cest po Asii, je americký profesor geografie na Yale University, a žák Friedricha Rätzela, Ellsworth Huntington (1876–1947). Ten v roce 1905 vydal zápisky „*Explorations in Turkestan*,” ve kterých se soustředí nejen na geografické a klimatické podmínky Střední Asie, ale také na život místního obyvatelstva. Jako zastánce environmentálního determinismu se často ve svém díle snaží ukázat silný vliv podnebí a prostředí, ale sám uznává, že na některé faktory není možné tento vliv přímo dokázat (například vzhled lidí). Zaměřuje se na Kyrgyzy a jejich pastevcecký nomádský způsob života, který je podle něj v daných podmínkách jediný možný (a to i do budoucna, nehledě na to, jakým vývojem tamní společnost projde).

Popisuje chov a druhy domácích zvířat, vzhled a funkčnost obydlí (*kibitka*)¹³, nábytku, používaných nádob i oblečení. Rozsáhlejší podkapitulu věnuje pokrmům a zvykům stravování. Z jeho poznámek je znát mírné opovržení, když říká: *typické stravování, kterému jsem byl mnohdy svědkem, může být pro civilizované nervy nepřijemné*. Dopodrobna popisuje příhodu, kdy byl pozván do bohaté *kibitky* a hoštěn. Píše, jak na sušeném trusu rozdělali oheň, ohřáli vodu na čaj a následně podávali (pro ně vzácný) chleba a cukr, mléko a smetanu, a následně i kumys, který je, jak říká Huntington, i nadále nepostradatelnou položkou kyrgyzského jídelníčku. ...*Nakonec každý muž pozvedl ruce k obličejí a všichni naráz pohládili svůj vous a zamumlali požehnání Alláhovi.*“ Po pití čaje, které autor označuje za novotu přejatou od Rusů, přišlo na řadu vyprávění z cest a o hrdinských činech. Když začínala být společnost vlivem kumysu unavena, přišel konečně hostitel a začala příprava opravdového jídla. Huntington otevřeně popisuje strážníky a jejich způsob pojídání jednotlivých částí skopového a pokrmů z něj připravených. Zmiňuje se také, že ochutnal hříběcí maso, které by se dle něj hodilo i na vybraný stůl gurmánů.

O Kyrgyzech říká, že jsou, jako ostatní pastevci, velmi pohostinní a přátelští, vzhledem k jejich izolovanosti také velmi zvědaví. Autor zmiňuje tradici cestování na koních a vyjadřuje překvapení o jejich důležitosti, místo tradiční poznámky o počasí Kyrgyzové říkali: *Jak je dnes tvému zvířeti?* nebo: *Má [kůň] dobrou chuť?* Ve spojení s tím se Huntington zabývá i národním sportem Kirgizů *bagai*, při kterém se jezdci na koních přetahují o tele.

Na téma vzdělanosti místních říká: „Tito lidé mají vědomosti, (...) které pramení ze zkušeností, ale knižní vzdělanost je tu velmi vzácná. (...) Kdyby nebyli v kontaktu s okolním světem, bylo by to snad v pořádku, (...) ale takto Kyrgyzové nemohou proti tvrdé realitě civi-

¹² LANSDELL, Henry. *Russian Central Asia*. Oxford, England: Sampson Low, 1885.

¹³ Stanové obydlí podobné jurtě.

lizace obstát.“ Následně dodává, že „příchod Rusů jim ohromně prospěl a zajistil v oblasti mír, bezpečí i dobrý trh pro výrobky z jejich stád. Také k jejich štěstí přispěl luxusním zbožím, jako je čaj, cukr, chléb a levné bavlněné látky dostupné všem.“ Připomíná ale také, že příchod Rusů může tradičnímu životu Kyrgyzů ublížit, pokud jejich vlivem změní svůj kočovný život za ten námezdního dělníka. Své tvrzení podkládá tím, že jakási „lenost“ či „poklid“, které jsou svým způsobem součástí života nomáda (často musí na cestách čekat, nikam nespěchá apod.) se neslučuje s rytmem, který je spjat s každodenní pravidelnou prací; „A tak se stane, že Kyrgyzové, kteří přicházejí do úzkého kontaktu s Rusy se, jak se zdá, zhoršují. Lenost vede k nepoctivosti a obojí pak k drzosti a vulgaritě.“ Huntington vidí problém i ve změně spjaté s (ne)přesouváním kibitek, které když zůstanou déle (šest měsíců či rok) na jednom místě povedou k hromadění nepořádku a špíny, ke kterému by za normálních okolností při kočování nedošlo.

Silné postavení ženy ve společnosti nomádů porovnává s potlačovanými svobodami žen u ostatních mohamedánských národů a říká, že důvodem je právě kočovný život a různé faktory prostředí, které na něj mají vliv; čímž se odkazuje na environmentální determinismus.

Sovětské období (1917–1991)

Po bolševické revoluci v roce 1917 a následném vzniku Sovětského svazu docházelo na území nově vzniklé Kirgizie k mnoha změnám. Rozvíjel se průmysl a mechanizovalo zemědělství, budovala se sociální infrastruktura, bylo rozvíjeno školství, zdravotnictví, docházelo k rozsáhlé urbanizaci. Tato modernizace, přestože přispěla k radikálnímu zvýšení životní úrovně, však probíhala mnohdy násilně a bez ohledu na tradice, zvyky a kulturu místního obyvatelstva. Jazyky středoasijských republik byly kodifikovány. Sovětské „jednotící“ prvky pronikaly i do běžného života Kyrgyzů; byly napadány například staré způsoby slavení svateb či pohřbů, byly schváleny seznamy „vhodných jmen“, které měli Kyrgyzové svým potomkům dávat apod. Kočovní pastevcí byli násilně usazováni a probíhala nucená kolektivizace (zvláště ve dvacátých a třicátých letech probíhaly soudy s majetnými vlastníky stád, mnozí byli odsouzeni a vyhnáni na Sibiř).¹⁴

Jak o Kyrgyzstánu (či Kirgizii)¹⁵ a životě v něm psali tehdejší obyvatelé Sovětského svazu? V. Lavrov publikoval v roce 1927 v *Novinách obchodu a průmyslu* článek na téma *Industrializace národních republik a regionů*, kde se věnoval jednotlivým částem SSSR a zmapoval jejich průmyslový rozvoj. Podotýká, že ve většině národních republik výrazně pře-

¹⁴ KOKAISL, P. et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008, 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8.

¹⁵ V sovětských dobách se používal pojem Kirgizie, což je z ruštiny; po rozpadu SSSR se začalo více používat označení Kyrgyzstán, což je z kyrgyzštiny.

važuje zemědělství nad průmyslem, který se teprve rozvíjí. Uvádí, že „...pro zemědělské oblasti je příznačná extrémní zaostalost a primitivnost... a následně navrhuje potřebná opatření: ...jedním z hlavních úkolů hospodářské politiky Sovětského svazu je okamžitá eliminace pozůstatků starého řádu a ekonomické zaostalosti národních republik a oblastí.¹⁶ Zároveň také zdůrazňuje pokrok, jakého Střední Asie dosáhla: V roce 1920, kdy došlo k posílení sovětské moci ve Střední Asii a zejména po rozdělení [Střední Asie] na samostatné národní republiky v roce 1924, (...) docházelo k rychlé industrializaci, hrubá produkce průmyslu ve Střední Asii v 1924–1925 dosáhla 98,1 mil. rublů, v letech 1925–1926 – 130, 8 mil. rublů a v letech 1926–27 byla 159,6 mld. rublů. Z čehož vyplývá, že za posledních pět let průmyslová výroba ve Střední Asii vzrostla téměř devětkrát.¹⁷ Lavrovův článek nekriticky opěvuje Sovětský svaz a je silně ideologicky podbarven, přesto mohou být uvedená data při obezřetném zacházení užitečná.

Souhrnnou zprávu o rozvoji Kirgizie za uplynulých padesát let od jejího vzniku podává v roce 1960 Kazy Dikambayev. Brožura nese název: *Kirgizie: Kompletní transformace dříve zaostalé kolonie*. Tento někdejší předseda rady ministrů Kirgizské SSR (1958–1961) popisuje vznik Sovětského svazu a připojení Kirgizie: *Říjnová socialistická revoluce znamenala radikální změnu v historii kirgizského lidu. Zpřetrhala řetězy koloniálního otroctví, (...) osvobodila Kirgize od sociálního útlu a získala jim národní svobodu.*¹⁸ Dikambayev mluví o zavedení průmyslu a zaškolení odborných pracovníků: *Jedním z vynikajících úspěchů Sovětské Kirgizie je rychlý nárůst počtu zručných pracovníků, (...) dříve negramotní nomádi a pastevci získali schopnosti v mnoha řemeslech a jsou zaměstnaní jako oceláři, strojníci, elektrikáři, pracovníci v oblasti textilní a obuvnické výroby. Počet pracovníků vzrostl na 85,5 tisíce v r. 1958.*

Popisuje změnu dříve pasteveckých oblastí na zemědělské: *Místo zaostalého chovu dobytka nomádskými pastevci má nyní Kirgizie mechanizované velkochovy řízené kolektivními a státními družstvy. Zmiňuje hospodářské úspěchy: Kirgizie v produkci cukru předstihla i Francii a Itálii. ... Během budoucích sedmi let Kirgizie předstihne USA v produkci mléka na osobu. Dikambayev zdůrazňuje, že „až po Revoluci a zvláště s nástupem rozsáhlé industrializace a kolektivizace zemědělství mohli nomádi zaznamenat radikální změny svých životů“,*

¹⁶ LAVROV, B. Industrializacija nacional'nych respublik i oblastej. *Torgovo-Promyšlennaja gazeta*. 1927, 6–7 (11), № 255/56 (1690/91). Dostupné z: <http://istmat.info/node/23947>.

¹⁷ LAVROV, B. Industrializacija nacional'nych respublik i oblastej. c. d.

¹⁸ DIKAMBAYEV, Kazy. *Fifteen soviet socialist republics today and tomorrow: Kirghizia: Complete transformation of former backward colony*. In Soviet Booklet. London: Stupendous programme, 1960. s. 30. Dostupné z: <http://www.archive.org/details/KirghiziaCompleteTransformationOfFormerBackwardColony>.

dokazuje to mimo jiné i na postupném přechodu z kočovného způsobu života na usedlý („... vyměnili zakouřené stany za opravdové byty ve městech...“).

V podkapitole nazvané „Nové období“ se autor věnuje vyhlídkám v odvětví do budoucna: „V příští sedmileté periodě je předpokládán rychlý nárůst produktivity práce, o více než 50%, hlavně díky lepšímu vybavení a podpoře mechanizace a automatizace.“ V textu se opakovaně objevuje informace, že „Kirgizové by takového pokroku nebyli schopni bez pomoci dalších sovětských republik, zvláště Ruské Federativní republiky“. Autor zakončuje svůj text slovy: *Čtenář má před sebou obraz minulého a současného života kirgizského lidu, (...) od chudoby a zaostalosti, ke kultuře a pokroku.*

Informace „západu“ o Střední Asii v době SSSR většinou pocházely ze sekundárních zdrojů – ze zpráv příležitostných cestovatelů či místních uprchlíků, které navíc bývaly neúplné a často zaujaté. Geoffrey Wheeler (1897–1990), britský voják a historik se zaměřením na Centrální Asii, který založil *Středoasijské výzkumné centrum (Central Asian Research Centre)* v Londýně (1953), byl také editorem periodika *Středoasijské Review (Central Asian Review)*. V jednom ze svých příspěvků s názvem *Soviet Policy in Central Asia* (1955) poznamenává, že většinu faktických dat pro svou studii čerpal ze sovětských pramenů, protože, jak říká, *i přes zaujaté [ideologicky ovlivněné] údaje, jsou tím nejpodrobnějším a nejdůležitějším zdrojem pro studium Střední Asie a při „obezřetném a souhrnném studiu je možné vytvořit koherentní obraz opravdové situace.“* Wheeler dodává: *Abychom porozuměli, k čemu dochází, a může dojít, ve Střední Asii, je nejlepší zkoumat metody Sovětů tak nezaujatě a objektivně, jak jen to bude možné.*

Proti-ruský/proti-bolševický názor se začínal utvářet již brzy po bolševické revoluci (1917), o čemž dokládá i zapálený proslov z 28. dubna 1920, kdy *senátor Henry L. Myers odsoudil bolševické barbary pro „znárodňování“ všech žen, ničení „domova, krby, rodiny, základních kamenů civilizace“ a pohřbení toho „co Bůh stvořil a ustanovil.“*¹⁹ Wheeler upozorňuje, že *opatření sovětské vlády, kterými ovlivňuje dění ve Střední Asii, mají vliv jak pozitivní tak negativní. Pozitivní zahrnují vzdělání, technické vyškolení, podporu umění a organizované zábavy. Negativní stránkou je použití propagandy proti praktikování islámu a proti [náboženským] dogmatům, proti zavedeným tradicím, proti „kosmopolitismu“, (...) dále přepisování historie, (...) a možná nejdůležitější ze všech [aplikace] jazykových reforem.*

Geoffrey Wheeler ve své studii zdůrazňuje, že *sovětské autority mají v úmyslu zvýšit ekonomický potenciál Centrální Asie ať už s nebo bez účinné a dobrovolné spolupráce domorodé populace. Dosavadní pokrok se zdá byl dosažen spíše ruským plánováním, iniciativou,*

¹⁹ BAILEY A., *America Faces Russia* (Ithaca, 1950), p. 292 In DALLIN Alexander. *Bias and Blunders in American Studies on the USSR*. Slavic Review, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1973), pp. 560–576.

kontrolou a přítomností milionů bílých osadníků než snahou samotných Středo-Asijců. Wheeler závěrem varuje, že sovětská vláda se může v budoucnu rozhodnout zvýšit počet [svých] osadníků, aby počtem převýšili a nakonec i pohltili domorodou populaci.²⁰

V USA se sovětskou problematikou zaobíral Alexander Dallin, profesor Stanfordské univerzity, po matce lotyšského a po otci běloruského původu. V 80. letech kritizoval přístup Američanů a jejich zkreslený náhled na Sovětský svaz. Říkal, že i ti, kteří se mohou lépe informovat, jako novináři a státníci, dělají unáhlené závěry a prognózy. K tomu uvádí: *Jedna veřejná osoba předpověděla v r. 1956: „Během dvaceti let sovětský komunismus padne pod tíhou svých ekonomických omylů, politických hloupostí a tlakem neklidné a nespokojené populace.“²¹* Profesor Dallin také zmiňuje, že samotný viceprezident Spojených států Hubert H. Humphrey přiznal: *Věděl jsem tak málo o ruské historii, že jsem byl velmi chabě vybaven ať už intelektuálně, zkušenostmi či schopnostmi jednat s hlavou Sovětského svazu. A tak málo našich lidí, (...) má nějaké znalosti o těchto oblastech světa. (...) Jednáme pověřivě a je až děsivé, jak moc. Není se pak čemu divit, že máme tak zavádějící [novinové] titulky.²²*

Světově uznávaný americký magazín TIME od svého založení v roce 1923 informuje o dění ve světě, kultuře, vědě i sportu. V červnu roku 1980 publikoval speciální vydání nazvané *Uvnitř SSSR: Opevněný stát v procesu přeměny (Inside The U.S.S.R.: A Fortress State in Transition)*, ve kterém na třinácti stranách souhrnně popisuje situaci v Sovětském svazu za Brežněvovy vlády. *Příroda a lidská činnost obdařily Sovětský svaz bohatstvím a mocí. Podivuhodné úspěchy SSSR v hornictví, zemědělství a výrobě energie stále ještě vyvolávají obrazy proslulých sibiřských dolů, kolektivního hospodářství a hydroelektráren roku 1930, kdy zástupy politických vězňů, naverbovaných rolníků a idealistických dobrovolníků „budují komunismus“ pod krutým dohledem ozbrojených stráží Josefa Stalina a komisařů. Dnešní realita je méně krutá, ale země se stále profiluje jako mocnost; z přednesů o vlastních přínosech a úspěších stále připomíná hrubou sílu, monumentalitu a projekty, které ponižují a mnohdy pohlcují lid.*

Magazín se vyjadřuje se k životu lidí ve svazových republikách: *Dnešní sovětští občané jsou na tom lépe, než rolníci a chudina [za dob cara], (...) lépe než před deseti lety. Není jim tak bídně, stále jsou však utlačováni a nešťastní. Jejich stát je mocnější než kdy jindy, ale jeho schopnost zabezpečit jejich každodenní potřeby je nedostatečná.*

²⁰ WHEELER, G. E. Soviet Policy in Central Asia. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 31 No. 3 (Jul., 1955), pp. 317–326. Wiley-Blackwell. Další dostupnost z: <http://www.jstor.org/stable/2607258>.

²¹ DALLIN, A. *Bias and Blunders in American Studies on the USSR*. *Slavic Review*, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1973), pp. 560–576. Další dostupnost z: <http://www.jstor.org/stable/2495411>.

²² SARNOFF David, *Looking Ahead* (New York, 1968), p. 267. In DALLIN Alexander. *Bias and Blunders*, c. d.

K fungování sovětského hospodaření píší: *Hlavním důvodem je systém, který nemůže, a asi nikdy nebude, fungovat. Sovětská ekonomika byla vždy znehodnocená přílišným centrálním plánováním, a nedostatkem podnikatelské motivace. Továrny, farmy a jednotliví pracovníci jsou chyceni v mašinerii, která chrlí kvóty a směrnice, pohlcuje výstupy, neúčinně vyrábí a distribuuje zboží, a zřídka odměňuje iniciativu.*

Na téma sovětské společnosti říkají: *Každodenní rutina a zdánlivě nenapravitelné nedostatky systému mají korozivní účinek na morálku společnosti. Alkoholismus je rostoucí problém. Démon vodky je hlavní příčinou rozvodů a trestné činnosti, stejně jako absence, nehody při práci a špatná produktivita sovětských pracovníků. Kapitalistický svět samozřejmě není v pozici, aby kázal střídmost komunistům. Ale sovětské pití – a opilost – se kvalitativně liší od pověstného amerického oběda „o třech martini“. Když Sovět otevře láhev vodky, často má v úmyslu ji rovnou vypít. On nehledá relaxaci nebo uvolnění od úzkosti k euforii: často se sám upije do zapomnění.*

O problematice průmyslu hovoří slovy: *Industrializace je stále životně důležitější pro pokrok sovětské ekonomiky; většina továren je však v západní části země, zatímco ve velmi zaostalé Střední Asii je přelidněnost doprovázena nezaměstnaností. Sovětští ekonomové dosud nepřišli na způsob, jak přemístit buď průmyslovou základnu, nebo rostoucí pracovní síly a přivést obojí dohromady.*

Redaktoři magazínu TIME také reagují na šířící se ruský vliv a na etnika a národy žijící na sovětském území: *Sovětská politika vůči okolnímu světu a vlastním etnickým menšinám je hluboce zakořeněna v dlouhotrvající ruské xenofobii. ...v městských oblastech Zakavkazska a Střední Asie ruština postupně proniká mezi původní jazyky, [zvláště] do okruhu mladých lidí. Mají možnost navštěvovat kurzy vyučované v místních jazycích, ale vědí – a jejich rodiče také – že společenský posun „nahoru a ven“ je v SSSR podmíněn schopností plynule se domluvit se zástupci Moskvy. Ve Frunze, hlavním městě středoasijské republiky Kirgizie, vládní úředníci středního věku mluví rusky se silným přízvukem, občas potřebují i pomoc s překladem výrazů z jejich rodného jazyka, který je příbuzný turečtině. (...) V provinciích jsou návštěvníci z Ruska při přípitcích označováni jako „naši úctyhodní starší bratři“, sovětská propaganda obratně hraje na téma země jako celku – jednotného bratrstva národů – které dělá pro svět skvělé věci a všechny etnické skupiny tím prospívají. Autoři poznamenávají, že v současnosti je v SSSR klid a nedochází k žádným výrazným nepokojům: ...v okolí hlavních měst středoasijských republik jsou [armádní] jednotky. Vojáci, kteří jsou tam umístěni, bývají*

*z jiných částí svazu, ne místní; kdyby měli příkázáno potlačit povstání, nestříleli by po svých etnických krajanech.*²³

Postsovětské období až do současnosti (1991–2013)

Po rozpadu Sovětského svazu si prošel Kyrgyzstán velkou změnou ve všech oblastech běžného života, politiky i ekonomiky. Zároveň došlo i k velké změně ve světě, *studená válka* byla u konce a nastalo pomalé a postupné obrácení mnohých států spadajícím dříve pod Moskvu, směrem na západ. Vymezování se vůči komunizmu či kapitalizmu přestává být nutností. Vlivem těchto událostí radikální názory ubývají, dále se jedná převážně o výtky a připomínky, nově dokonce z vlastních řad, jak západních, tak i východních. Jistá míra zaujatosti ale přetrvává, zvláště když autoři hájí svůj vlastní národ.

Asel Murzakulova a John Schoeberlein jsou příkladem jedné z těchto postsovětských změn. Murzakulova působila na Biškecké humanitární univerzitě a Schoeberlein pracoval jako antropolog na Harvardu. Navzdory odlišnému kulturnímu zázemí (ještě donedávna rozlišovanému jako východ a západ) společně napsali článek o tvorbě kyrgyzské ideologie. Popisují, jak se tvorba nové ideologie stala součástí procesu budování státu. Stala se prostředkem komunikace elit s populací a zprostředkovala vztahy mezi nimi. *Debata o ideologii je nedílnou součástí hledání společenského konsensu. Se státní ideologií je tolik nespokojenosti, ale to, že je stále potřeba, reflektuje nedostatek společenského konsensu.*²⁴

Obdobným tématem se zabývala i Baktygul Ismailova²⁵ z Queen's University v Kanadě. Ve svém článku popisuje způsob vytváření národní identity skrze vlastní jazyk, kulturu, mýty, legendy a epické hrdiny. Tuto centu nastoupil prezident Akajev po revoluci. Přistoupil také na přepisování historie ve prospěch tvorby národní identity. Objevují se příběhy o předsovětských hrdinech, Lenina střídá Kurmanžan-Datka a Šabdan-batyr. *Zdá se, že pojem Kyrgyz představuje pro Kyrgyzy prostředek k opětovnému sebevyjádření, oživují svou kolektivní paměť a probouzí svou důstojnost.*²⁶

Ruský žurnalista Nikolaj Andrejev ve své práci *Kirgizstan: Grappling with democracy*²⁷, popisuje situaci po osamostatnění Kyrgyzstánu objektivně, přesto se vymezuje vůči

²³ A Fortress State In Transition Brezhnev's legacy: stability, security and – perhaps – stagnation. *Time*. 6/23/1980, Vol. 115 Issue 25, p. 22–34, 13p. ISSN 0040-781X. Získáno přes databázi EBSCO: <<http://www.ebscohost.com/discovery>>.

²⁴ MURZAKULOVA, A. SCHOEBERLEIN, J. "The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology." *Europe-Asia Studies* 61.7 (2009): 1229-1248.

²⁵ ISMAILOVA, B. Curriculum reform in post-Soviet Kyrgyzstan: Indigenization of the history curriculum. *Curriculum journal* 15.3 (2004): 247–264.

²⁶ ISMAILOVA, B. *c. d.*

²⁷ ANDREEV, N. Kirgizstan: Grappling with democracy. *Bulletin of the Atomic Scientists* 50.1 (1994): 44.

západním organizacím poskytujícím rozvojovou pomoc. Ve své práci uvádí, že nově zvolený prezident Askar Akajev se jako jediný z nových prezidentů Střední Asie vydal demokratickým směrem. Mnozí mu vyčítali, že důležité posty nechal obsazeny takzvanou starou gardou. Akajev namítl, že v komplikovaném klanovém systému Kyrgyzstánu by lidé neuznávali nové autority, speciálně v regionech. Kolaps SSSR způsobil znatelné ekonomické ztráty v začátcích této čerstvé demokracie. Mnoho obchodních vazeb fungujících po desetiletí zaniklo. Tyto vazby původně vznikly kvůli závislosti místních ekonomik na Sovětském svazu, po jeho rozpadu však k jejich obnovení již nikdy nedošlo. Příkladem může být textilní průmysl, který v Kyrgyzstánu do jisté míry samostatně fungoval, ale po rozpadu svazu téměř zanikl, čímž země přišla o důležité exportní příležitosti. Andrejev zároveň zmiňuje odchod mnohých minorit, hlavně Rusů a Němců, ekonomickou závislost na zahraniční pomoci a náboženskou radikalizaci, převážně na jihu území.

Další postavou vyjadřující se k postsovětské době je bývalý premiér Kyrgyzstánu, později velvyslanec v Německu – Apas Džumagulov²⁸. Popisuje období rychlé privatizace, kdy velká část státních podniků, nemovitostí a pozemků bylo omylem prodáno pod cenou, například ke konci roku 1993 téměř půl roky nebyly státem vyplaceny žádné mzdy, ani důchody. Přesto k těmto událostem přistupuje jako k nutnému zlu na cestě za ekonomickým rozvojem. Z jeho práce je zřejmá zaujatost a vyzdvihování úspěchů jeho země, zvláště v období devadesátých let: *Finanční a ekonomická situace republiky je na vzestupu. To je závěr mnoha nezávislých odborníků. Republika se během posledních tří let (1995–1998), dočkala velkých úspěchů v makroekonomické stabilizaci a restrukturalizaci hospodářství podle tržních principů.*²⁹ Zároveň glorifikuje zásahy Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, které Kyrgyzstánu jako nově se rozvíjející demokratické země ochotně radili a poskytovali půjčky.

Proti tomu se staví se svými názory Joyce Connery³⁰, který působil na americké ambasádě v Kyrgyzstánu. Ve své práci zmiňuje převážně i rozvojovou pomoc od mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Na rozdíl od Žumagulova ji nevidí tak pozitivně. Zde se dostáváme k zajímavému bodu, který byl již zmiňován výše a to, že Američan kritizuje přístup západních organizací, když Kyrgyz jejich zásahy do kyrgyzské ekonomiky vítá. Connery objasňuje, proč se zahraniční organizace zaměřily převážně na Kyrgyzstán. Jako takzvaný „ostrov demokracie“ ve Střední Asii byl téměř modelovým příkladem pro tyto organizace jak

²⁸ JUMAGULOV, A. Kyrgyzstan: Despite difficulties, some old dreams are coming true. *Executive Intelligence Review* (1998): 50–54.

²⁹ JUMAGULOV, A. *c. d.*

³⁰ CONNERY, J. Caught between a dictatorship and a democracy: civil society, religion and development in Kyrgyzstan. *Praxis: The Fletcher Journal of Development Studies* 16 (2000): 1–18.

ukázat světu, že zaostalá asijská země se může stát součástí západního světa. Kyrgyzstánu bylo tedy poskytnuto velké množství půjček a pobídek s cílem nastartovat jeho ekonomiku a podpořit demokratické reformy. Na začátku devadesátých let byl Kyrgyzstán považován za politický i ekonomický zázrak Střední Asie, vytvořil si reputaci státu s rychle se rozvíjející občanskou společností a otevřenými hranicemi pro zahraniční investory. V realitě k tomu ale nikdy ve větším rozsahu nedošlo. Investoři se raději zaměřili na méně demokratické a nestabilní státy jako Uzbekistán a Kazachstán, které disponovaly velkými zásobami ropy a zemního plynu. Kyrgyzstán se svým geografickým členěním a malými zásobami nerostného bohatství tedy nikdy nenastartoval očekávaný ekonomický boom, slibovaný v devadesátých letech. Západní organizace nemohly nechat svůj modelový stát pozadu a tak pokračovaly v jeho podpoře, což paradoxně v současnosti přináší další komplikace pro místní ekonomiku – totiž splátky dřívějších půjček není z čeho hradit.

Zároveň v 90. letech začínají ze země odcházet Rusové a další vzdělané minority jako například Němci. Mezi roky 1989–1993 je zaznamenán odchod 200 000 Slovanů a 50 000 Němců. Tito lidé většinou zastávali odborné pozice; jednalo se o učitele, lékaře, právníky. S jejich odchodem tedy ztratil Kyrgyzstán velkou část intelektuálů. Reformy nejsilněji zasáhly nejzranitelnější část populace, tedy staré lidi, svobodné matky, chudé (tehdy žilo 70 % obyvatel Kyrgyzstánu pod hranicí chudoby³¹). Connery zmiňuje také rostoucí islamizaci v zemi: *Ekonomický propad, který nejvíce zasáhl jih území, podpořil odpor ke změně a oživení fundamentalismu. Islám, vždy nejsilnější ve Ferganském údolí, začíná hrát mnohem větší roli v jižní části Kyrgyzstánu. Toto oživení náboženství se stalo příčinou sporů a dokonce i násilí po celé zemi.*³²

Eliza Isabaeva³³ z Institutu sociální antropologie ze Švýcarska se zaměřuje na další fenomén v současném Kyrgyzstánu. Venkovské obyvatelstvo se ztrátou pracovních míst nemůže svým rodinám poskytnout ani základní živobytí svým rodinám. Čelí velké národní i mezinárodní migraci, kdy velká část venkovského obyvatelstva je nucena stěhovat se do větších měst a to hlavně do Oše a Biškeku. Velká část ale míří rovnou do Kazachstánu nebo Ruska. Tato rozsáhlá migrace ekonomicky aktivního obyvatelstva vede k tomu, že ti co ve vesnicích zůstali, nejsou schopni se sami postarat o své hospodářství, pole tak často ve vesnicích leží ladem a dochází také k feminizaci zemědělství, kdy na ženu, která většinou zůstává, dopadá tíha celého hospodářství a další úkoly k zaopatření rodiny.

³¹ CONNERY, J. c. d.

³² CONNERY, J. c. d.

³³ ISABAEVA, E. Leaving to enable others to remain: remittances and new moral economies of migration in southern Kyrgyzstan. *Central Asian Survey* 30. 3–4 (2011): 541–554.

Theodor Tudoroiu³⁴, působící na fakultě sociálních věd univerzity v Trinidad a Tobagu, popisuje politickou nestabilitu, ke které došlo v poslední době. Severní a jižní Kyrgyzstán mají mezi sebou mnoho sporů a neshod. Je to dáno také specifickým hierarchickým systémem Kyrgyzstánu, kdy v čele stojí elita, jejíž moc se neodvívá od moci výkonné, zákonodárné ani soudní. Díky geografickému rozdělení země pohořím na jižní a severní část, byl sever ovlivňován převážně Ruskem, kdežto jih Uzbekistánem a dalšími islámskými státy. Akajev měl své stoupence převážně na severu země a jeho třetí kandidatura na post prezidenta (v roce 2005) měla za následek vlnu nepokojů a protestů po celé zemi. To ve výsledku vedlo k tzv. *tulipánové revoluci* a sesazení prezidenta. Novým prezidentem byl zvolen kandidát z jihu, bývalý premiér Kurmanbek Bakijev. Mnoho současných vládních úředníků během svého působení v předchozím režimu zbohatlo, sám Bakijev patřil mezi 100 nejbohatších Kyrgyzů. Po svém zvolení dokonce jmenoval členy své rodiny na důležitá vládní místa. *Nový, (tedy spíše starý) politický systém byl pod útokem bývalými aktéry „tulipánové revoluce“. Bohužel, nepředstavovali zástupce občanské společnosti, ale opět spíše členy místních elit a klanů, kteří se předtím často podíleli na vládnutí s předchozím prezidentem.*³⁵

K dalším nepokojům došlo v létě 2010, kdy 350 lidí zemřelo a 100 000 lidí uprchlo kvůli střetům mezi etnickými Kyrgyzy a etnickými Uzbeky v jižním Kyrgyzstánu mezi 10. a 14. červnem.³⁶ Většina lidí se domnívá, že za útoky je zodpovědná převážně fragmentace politických elit a společnost, která pomohla zažehnout jiskru etnického sporu. Kyrgyzstán tedy zažívá politickou nestabilitu, kdy dochází k asimilaci, nebo spíše k emigraci etnických minorit.

Závěr – zhodnocení každodennosti v historických etapách

Způsob života Kyrgyzů prošel během let značnou proměnou. V době před Sovětským svazem se o Kyrgyzech zmiňují převážně náhodní cestovatelé, vědci, dobrodruzi a průzkumníci, kteří pátrají po nových živočišných druzích, rostlinách, geologických unikátech či cestují za cílem zmapování, pro Evropana, dosud neznámých krajů. Cílem jejich cesty nebývá přímo území dnešního Kyrgyzstánu, ale zájem o něj postupem let stoupá. Mezi těmi, kteří se o regionu Střední Asie v předsovětských dobách zmiňují, již převládá přesvědčení o stupňujícím se vlivu Moskvy a ruském zájmu o kolonizaci nových oblastí.

³⁴ TUDOROIU, T. Rose, Orange, and Tulip: The failed post-Soviet revolutions. *Communist and Post-Communist Studies*. Volume 40, Issue 3, September 2007, Pages 315–342.

³⁵ TUDOROIU, T. c. d.

³⁶ McGlinchey, E. Exploring regime instability and ethnic violence in Kyrgyzstan. *Asia policy* 12.1 (2011): 79–98.

Střední Asie byla v té době ovládána klany a rody, neexistovala tu žádná forma státního zřízení, jaká fungovala tou dobou v Evropě. Poznatky pozorovatelů a cestovatelů po Kyrgyzstánu koncem 19. a začátkem 20. se v mnohém podobají. Popisují kočovné kmeny a rody, jejich tradice, zvyky a chování. Henry Lansdell o nich mluví jako o divokých nomádech, kteří ač jsou čestní a odvážní, s vidinou zisku se stávají agresivními a pomstychtivými. Petr Petrovič Semjonov zmiňuje vztahy mezi rody a spory, ke kterým může dojít při uzavírání manželství. Zato Ellsworth Huntington se spíše zaměřuje, z pohledu environmentálního determinismu, na popis jejich přirozeného prostředí a spatřuje v nich pohostinné nomády s úctou k tradicím a označuje je za přátelské a vlivem izolace za velice zvědavé. I Nikolaj Alexandrovič Severcov na Kyrgyzech obdivoval, v jakém soužití s přírodou dokážou žít.

Nedílnou součástí jejich každodenního života, kterou autoři popisují, jsou zvyky a tradice spojené s jídlem a oslavami. Huntington se ve své knize *Exploration in Turkestan* (1905) pozastavuje nad způsobem stolování v kubitce a popisuje pro něj neobvyklé obyčeje, kterých je svědkem. V otázce náboženství Lansdell, který byl duchovním, zmiňuje velký vliv islámu a zřídka i přítomnost křesťanství, kdy si všímá i synkreze s prvky původního animismu.

Dalším tématem, které zmiňují, je postavení muže a ženy ve společnosti. Podle Lansdella se s přibývajícím usazováním nomádů mění role muže – lovce na muže – rolníka. Ženě přesto všechny povinnosti zůstávají a navíc přibývají nové. Upozorňuje na vyšší postavení muže ve společnosti, což je tradiční i ve všech okolních národech. Severcov také přiznává, že navenek je muž hlavou rodiny, žena jeho i hosty obsluhuje. Co se ale týká domácích záležitostí, vedení přebírá žena, která má rozhodující slovo. Například v historii při napadení, ženy bránily *aul* a muži jeli bránit stáda. Ženy mají navenek ve společnosti nižší postavení, ale v denním životě je tomu spíše naopak.

V tomto čase začíná také sílit vliv Ruska na Střední Asii, Lansdell se zmiňuje o trendu stěhovat se blíže větším městům. Muži si tam hledají místa v továrnách a dolech a zařazují se postupně do vyšší společenské třídy; naopak tradiční zemědělce vidí jako nižší třídu. Huntington ve své práci zmiňuje, jak postupující rusifikace Střední Asie Kyrgyzům pomáhá: zajištěním míru v regionu, rozvojem obchodu a tím také dostupností některých dříve luxusních surovin jako cukr, čaj, chléb, látky. Na druhou stranu ale uznává, že zároveň z kočovníků dělají dělníky ve svých továrnách. Změnu ve způsobu jejich života – z kočovného na usedlý – považuje za problém, a vzhledem k jeho specializaci environmentalisty si všímá nepříznivých dopadů na životní prostředí (kibitky, které se pravidelně nestěhují, nashromažďují velké množství odpadu, k čemuž by v případě časté mobility nedocházelo).

Po připojení území dnešního Kyrgyzstánu k Sovětskému svazu nastaly v každodenním životě všech jeho obyvatel velké změny. Umělé vytvoření států, které předtím neexistovaly (přestože existence hranic neměla až do rozpadu Sovětského svazu takovou váhu), kodifikace národních jazyků a vytvoření národů podle většinových etnik, bez ohledu na původní kmenová a rodová uspořádání. Zároveň přerod nomádské společnosti do tradiční představy velkého Ruska byl velmi komplikovaný. Východní i západní autoři v tomto kontextu často zmiňují industrializaci a vytvoření nových pracovních míst.

O přerodu Kirgizie (jak tehdy Kyrgyzstánu říkalo) detailně informuje text Kazy Dikambayeva, toho času ministerského předsedy Kirgizské SSR. Brožura popisuje počátky Sovětského svazu v Kirgizii z čistě proruského pohledu, navíc informace podléhají silné ideologické propagandě. Na druhé straně texty západních autorů, opírající se často pouze o příležitostné cestovatele a imigranty, na tom nebyly s objektivitou o moc lépe. Většina akademiků a vědců se snažila na problematiku života v sovětských zemích dívat objektivně a bez předsudků, ale neodborná většinová veřejnost podléhala zažitým stereotypům.

Odborníci dnes kritizují média za vytvoření tehdejšího obrazu Sovětského svazu a jeho silný vliv na smýšlení široké veřejnosti, která měla mizivé povědomí o realitách Ruska či zemích SSSR. Neobjektivní kritika vedla k demonizaci komunismu a všeho s ním spjatého a byla popírána existence jakýchkoliv kladných vlivů. Jak říká historik Peter G. Filene: *Z bolševiků se stali strašáci, na které můžeme cílit své předsudky a obavy.*³⁷

Naproti tomu Geoffrey Wheeler, stejně jako Alexandr Dallin, čerpal své informace ze sovětských zdrojů, ale snažil se posoudit všechny informace objektivně. Uznává, že Sovětský svaz přinesl regionu také mnohá pozitiva. Stejně jako Dikambayev přiznává rozvoj vzdělanosti, umění a dokonce se zmiňuje i o rozšíření organizované zábavy do míst kde nikdy předtím nebyla. Racionálně zde ale spatřuje i problémy, které většina západních médií přes svou anti-propagandu přehlížela. Speciální vydání časopisu TIME v roce 1980 upozorňuje na nejednotnost Sovětského impéria a zdůrazňuje nerovnosti mezi jeho obyvateli.

Po rozpadu Sovětského svazu se nově nezávislé státy dostaly do popředí a otevřely své hranice politologům, etnologům, sociologům i ekonomům, kteří se zaměřovali nejen na vývoj středoasijských zemí v dějinách, ale hlavně se zaměřovali na otázky rozvoje budoucího. Na Kyrgyzze již není nahlíženo jako na „*vznešeného divocha*“, jako tomu bylo za dob carského Ruska, ale Kyrgyzstán v očích médií nyní figuruje jako rozvíjející se země, která je mimo jiné poměrně důležitým hráčem na poli mocností Ruska a Spojených států amerických. V dnešní

³⁷ FILENE P. *Americans and the Soviet Experiment: 1917–1933*. Harvard University Press, Cambridge, MA, 1967, p. 46 In DALLIN A. *Bias and Blunders in American Studies on the USSR*. Slavic Review, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1973), pp. 560–576. Získáno přes databázi JSTOR: <<http://www.jstor.org/stable/2495411>>.

době s téměř volným pohybem osob a informací se může do Střední Asie vydat kdokoliv a místní každodenní život posoudit na vlastní kůži. Z dostupných titulů je ale patrné, že dualita pohledu, stejně jako studená válka, skončila. Najdou se i tací, kteří obhajují pouze jednu stranu, ale s obecnou platností se dá říci, že bez rozdílu země původu, autoři píší objektivně a často ve spolupráci s místními odborníky. Země původu tedy již nehraje tak významnou roli, často jsou i autoři západních univerzit východního a často i kyrgyzského původu.

Postřehy západních i východních pozorovatelů či médií se v posledních letech soustředí převážně na politickou situaci a mocenské vlivy, které na Kyrgyzstán působí, etnologové se dnes soustřeďují na komplexní otázky identity národa, ale každodennost a kvalita života bývá opomíjena. Není to již tak nic neobvyklého a s postupující globalizací se i Kyrgyzstán se svými zvyky a tradicemi přibližuje k běžnému životu, kterému jsme přivyklí po celém světě.

Seznam použitých zdrojů

- A Fortress State in Transition Brezhnev's legacy: stability, security and perhaps stagnation. *Time*. 6/23/1980, Vol. 115 Issue 25, p. 22–34, 13p. ISSN 0040-781X.
- ANDREEV, N. Kirgizstan: Grappling with democracy. *Bulletin of the Atomic Scientists* 50.1 (1994): 44.
- BAILEY A., *America Faces Russia* (Ithaca, 1950), p. 292 In DALLIN Alexander. *Bias and Blunders in American Studies on the USSR*. *Slavic Review*, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1973), pp. 560–576.
- CONNERY, J. Caught between a dictatorship and a democracy: civil society, religion and development in Kyrgyzstan. *Praxis: The Fletcher Journal of Development Studies* 16 (2000): 1–18.
- DALLIN, A. *Bias and Blunders in American Studies on the USSR*. *Slavic Review*, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1973), pp. 560–576.
- DIKAMBAYEV, Kazy. *Fifteen soviet socialist republics today and tomorrow : Kirghizia: Complete transformation of former backward colony*. In Soviet Booklet. London: Stupendous programme, 1960. s. 30. Dostupné z: <<http://www.archive.org/details/KirghiziaCompleteTransformationOfFormerBackwardColony>>.
- ISABAEVA, E. Leaving to enable others to remain: remittances and new moral economies of migration in southern Kyrgyzstan. *Central Asian Survey* 30. 3–4 (2011): 541–554.
- ISMAILOVA, B. "Curriculum reform in post-Soviet Kyrgyzstan: Indigenization of the history curriculum." *Curriculum journal* 15.3 (2004): 247–264.
- JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 258 s. ISBN 978-802-4736-792.
- JUMUGULOV, A. Kyrgyzstan: Despite difficulties, some old dreams are coming true. *Executive Intelligence Review* (1998): 50–54.
- KOKAISL, P. et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008, 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8.
- LANSDELL, Henry. *Russian Central Asia*. Oxford, England: Sampson Low, 1885.
- LAVROV, B. Industrializacija nacional'nych respublik i oblastěj. *Torgovo-Promyšlennaja gazeta*. 1927, 6–7 (11), № 255/56 (1690/91). Dostupné z: <<http://istmat.info/node/23947>>.

- McGlinchey, E. Exploring regime instability and ethnic violence in Kyrgyzstan. *Asia policy* 12.1 (2011): 79–98.
- MITCHELL, Laurence. By the Shores of Issyk-Kul. *Russian Life*. 2010, roč. 53, č. 5, s. 34–40. ISSN 1066-999X.
- Nacional'nyj Statističeskij Komitet' Kyrgyzskoj Respubliki*. (Национальный Статистический Комитет Кыргызской Республики) [online]. 2012 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <<http://www.stat.kg/stat.files/din.files/census/5010003.pdf>>.
- TUDOROIU, T. Rose, Orange, and Tulip: The failed post-Soviet revolutions. *Communist and Post-Communist Studies*. Volume 40, Issue 3, September 2007, Pages 315–342.
- WASHINGTON MOON, George. *Men And Women Of The Time Part Two*. dotisk. U.S.: Kessinger Publishing, 2005. ISBN 1417972564.
- WHEELER, G. E. Soviet Policy in Central Asia. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 31 No. 3(Jul., 1955), pp. 317–326. Wiley-Blackwell.